

Формування інформаційної компетентності в процесі фахової підготовки вчителя іноземної мови

Пріоритетним напрямком розвитку світової системи освіти на межі ХХ - ХХІ ст. стала гуманізація і гуманітаризація процесу навчання, під якими розуміється різнорівневе використання в навчальному процесі особистісно-орієнтованих технологій, усіякяке посилення людинознавчих і культурологічних аспектів формування особистості майбутнього фахівця.

Особистісно-орієнтована педагогічна система має своєю метою виховати людину, яка здатна брати на себе відповідальність за свої дії. Для цього навчання і виховання конкретної людини повинно здійснюватись на основі її природних здібностей, тобто в якості основних стимулів навчання ця система визнає інтерес, задоволення потреби в пізнанні, самопізнанні і розвитку. Це означає перехід до компетентнісного підходу щодо визначення змісту і цілей освіти. Головною метою підготовки фахівця у соціально-економічних умовах інформаційного суспільства стає не здобуття ним кваліфікації у вибраній вузько спеціальній сфері, а набуття та розвиток певних компетентностей, які мають забезпечити йому можливість адаптуватися в умовах динамічного розвитку сучасного світу. Це потребує впровадження відповідних змін у зміст професійної підготовки майбутніх фахівців і, в першу чергу, майбутніх педагогів [1].

Під поняттям компетентнісний підхід розуміється спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових (базових, основних) і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою характеристикою особистості. Рада Європи рекомендувала використовувати набір так званих ключових компетентностей (пізнавальні, суспільні, інформаційні та ін.) як основу для побудови навчальних планів і програм для загальної і фахової освіти.

Під компетентністю розуміють спеціальним чином структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються людиною у процесі навчання. Компетентність дозволяє визначати і ефективно розв'язувати незалежно від ситуації проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності [5].

У нормативних документах Міністерства освіти і науки України надається такий перелік основних груп компетентностей, яких потребує сучасне життя:

- соціальні,
- полікультурні,
- комунікативні,
- інформаційні,
- саморозвитку та самоосвіти,
- компетентності, які реалізуються у прагненні і здатності до раціональної, продуктивної творчої діяльності [2].

Поняття інформаційної компетентності на методологічному, теоретичному та методичному рівнях досліджується у роботах А.В. Хуторського, О.Г. Смолянинової, А.О. Івоніна, Н.Н. Скосирєва, В.В. Любезного та ін.

Поняття інформаційна компетентність використовується цими авторами для визначення певного комплексу загальнонавчальних умінь та навичок, до складу якого належать уміння самостійно: знаходити, вибирати, організовувати, подавати, передавати відомості [7].

Серед учених, які досліджують питання професійної підготовки вчителя, переважає розуміння, що інформаційна компетентність вчителя є однією з найголовніших складових його професійної компетентності (В.І. Лозова, Л.Г. Карпова, О.Г. Смолянинова, В.Й. Гриньов, О.М. Мутовкіна, Н.В. Гез, О.М. Шиян та ін.).

На основі аналізу досліджень зазначених авторів можна зробити висновок, що інформаційна компетентність вчителя розуміється як особливий спосіб організації предметно-спеціальних знань, які забезпечують прийняття ефективних рішень у професійно-педагогічній діяльності.

Мета даної роботи полягає у визначення змісту і структури поняття інформаційної компетентності вчителя іноземної мови та шляхів її формування у процесі фахової підготовки майбутнього педагога.

Проблеми формування інформаційної компетентності педагога досліджували Н.Н. Скосирєв, А.О. Івонін, Н. Х. Насирова, В.В. Любезний, О.В. Іванова, О.Г. Смолянинова та ін.. Зазначені автори характеризують інформаційну компетентність вчителя як основу для ефективного отримання, опрацювання, передавання професійно-значущих відомостей і вважають, що вона є невід'ємною складовою усіх компонентів педагогічної діяльності у запропонованих ними моделях професійної компетентності вчителя.

Професійну компетентність викладача іноземної мови досліджували такі автори, як О.М. Мутовкіна, О.М. Шиян, Н.В. Гез та ін.

Ці фахівці розуміють професійну компетентність викладача іноземної мови як "інтегративну властивість особистості, що виявляється в сукупності компетентностей педагогічної і

предметної галузей знань (комунікативна, дидактична, особистісна)»[6]. Професійна компетентність викладача іноземної мови – це взаємозв'язок методологічної, спеціальної, мовної, загальнопедагогічної, психологічної, професійно-етичної, дидактичної і методичної підготовки, сформованість сучасного стилю науково-педагогічного мислення, готовність до професійної самоосвіти.

На основі вивчення та аналізу науково-педагогічної літератури з зазначених питань спробуємо дати визначення поняття інформаційної компетентності вчителя іноземної мови.

Інформаційна компетентність вчителя іноземної мови – це складова його професійної компетентності, яка є інтегративною властивістю особистості, що виявляється у сукупності компетентностей технологічної, педагогічної і предметної (іноземна мова) сфери.

Структурують компонентами інформаційної компетентності вчителя іноземної мови, або ключовими компетентностями є такі:

- технологічна (інструментальна) компетентність, яка включає уміння використовувати засоби сучасних інформаційних технологій, в тому числі апаратні та програмні засоби, мультимедіа, тощо;
- експертна (оціночна) компетентність – уміння критично оцінювати інтелектуальний і соціальний потенціал інформаційних технологій;
- організаційно-методична компетентність – уміння, пов'язані з впровадженням сучасних інформаційних технологій в навчальний процес на різних етапах проведення уроку в рамках визначених моделей навчання.
- проектувальна компетентність – знання й уміння з розробки педагогічних програмних засобів, у тому числі за допомогою інструментальних програмних засобів навчального призначення різного типу.
- пошуково-дослідницька компетентність – уміння знаходити, добирати, організовувати, опрацьовувати, подавати, передавати відомості.
- інноваційна компетентність – уміння постійно пристосовуватись до інновацій у сфері інформаційних технологій, оцінювати їх та використовувати.

Одна з головних проблем компетентнісного підходу – створення загальноприйнятої методики формування ключових компетентностей фахівця і визначення адекватних засобів її реалізації. Основні труднощі полягають у тому, що компетентність є багатофункціональним поняттям, для її формування потрібне певне навчальне середовище, яке дозволяє викладачеві моделювати

ту чи іншу реальну ситуацію, а також ефективні засоби контролю діяльності студента у цьому середовищі.

У якості методологічних основ процесу формування інформаційної компетентності вчителя іноземної мови пропонуємо використовувати:

- особистісно-діяльнісний підхід, відповідно до якого становлення базових компетентностей особистості здійснюється через її власну діяльність;
- цілісний і системний, які дозволяють розглядати інформаційну компетентність як цілісне особистісне утворення, систему взаємопов'язаних компонентів;
- технологічний, згідно з яким, необхідним чинником набуття особистістю інформаційної компетентності, як і інших базових компетентностей, є використання у навчальному процесі відповідних технологій.

Дослідження сучасних концепцій підготовки фахівця підводять до висновку, що створення адекватного навчального середовища, яке забезпечить необхідні умови для формування інформаційної компетентності майбутніх учителів і реалізацію зазначених вище підходів, можливе через впровадження в навчальний процес:

- методів прогностичного моделювання професійної діяльності майбутнього фахівця;
- модульної моделі навчання;
- сучасних інформаційних технологій (ІТ);
- новітніх особистісно-орієнтованих педагогічних технологій.

Прогностичне моделювання особистості студента як майбутнього професіонала допоможе не тільки визначити деякі інваріантні, ідеалізовані параметри особистості та майбутньої професійної діяльності, але і простежити весь процес її формування. Основним критерієм моделювання діяльності є професійна компетентність фахівця. З першого року навчання студента необхідно навчити співвідносити траєкторію своєї освіти з кінцевими цілями навчання. Необхідно ознайомити студента з його особистісними характеристиками в порівнянні з вищими рівнями професіоналізму. На підставі такого зіставлення й усвідомлення свого потенціалу треба допомогти студентові виробити власний план сходження на вершину професійної майстерності шляхом формування необхідних для цього компетентностей [4].

Ми вважаємо, що створення середовища для формування професійної компетентності фахівця необхідно починати з розробки робочої моделі професійної компетентності для фахівця у певній галузі, а також робочих моделей компетентностей, які є її складовими.

Нами запропонована модель інформаційної компетентності вчителя іноземної мови, яка визначає:

- перелік ключових компетентностей, які є її структуроутворюючими компонентами,
- коло реальних об'єктів дійсності, стосовно яких уводиться кожна ключова компетентність,
- професійно-практичну обумовленість і значимість кожної компетентності,
- необхідні знання про визначене коло реальних об'єктів,
- необхідні уміння, навички і способи дії стосовно визначеного кола реальних об'єктів.

Для визначення індивідуального рівня сформованості інформаційної компетентності пропонуємо використовувати анкетування та тестування студентів першого року навчання. На основі порівняння свого рівня інформаційної компетентності із рівнем, закладеним у запропонованій нами моделі, студент буде мати можливість самостійно будувати власну освітню траєкторію. Реалізація індивідуальної стратегії навчання для кожного студента може бути забезпечена через впровадження модульної моделі навчання та використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, впровадження яких створює сприятливе середовище для реалізації новітніх особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, заснованих на використанні методів навчання і виховання, що відповідають індивідуальним можливостям кожного студента (напр. навчання у співробітництві, метод проєктів, кейс-метод, “портфельний” метод) [3].

Технологія модульного навчання є за своєю сутністю особистісно-орієнтованою. Разом із тим, вона дозволяє зробити навчальний процес ефективнішим, забезпечити його цілісність у реалізації цілей навчання, розвитку пізнавальної й особистісної сфери майбутніх фахівців; сполучити управління пізнавальною діяльністю студента із широкими можливостями для самоорганізації процесу навчання.

В основу розробки блоків інваріантних і варіативних модулів для навчальних курсів, які мають забезпечити формування інформаційної компетентності вчителів іноземної мови, можуть бути покладені два аспекти:

1. загальнокультурні вміння в галузі інформаційних технологій (базова інформаційна компетентність);
2. фахові вміння в галузі інформаційних технологій (залежить від специфіки конкретної професійної діяльності).

Інформаційні технології можна класифікувати за наступними критеріями:

1. функціонально-орієнтовані технології;
2. предметно-орієнтовані технології;

3. проблемно-орієнтовані технології [7].

Інваріантну частину підготовки майбутніх вчителів іноземної мови в галузі інформаційних технологій мають становити функціонально-орієнтовані технології, а предметно-орієнтовані й проблемно-орієнтовані технології – варіативну частину підготовки.

Сучасні інформаційні і телекомунікаційні технології, як найбільш ефективний та багатофункціональний засіб, який поєднує в собі потужні розподілені освітні ресурси, можуть забезпечити середовище формування та виявлення інформаційної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови не тільки у технологічній, але й у педагогічній та предметній сфері діяльності. За допомогою програмних засобів навчального призначення розвиваються такі розумові операції та загальні уміння, як аналіз, синтез, аналогії та моделювання. На цьому підґрунті формується пошукова активність особистості під час відбору та структурування необхідної педагогічних та предметних відомостей. Мультимедійні програми для вивчення іноземних мов ефективно імітують ситуативні моделі мовленнєвого та письмового спілкування. Вони також забезпечують можливість занурення у мовне середовище, діяльнісного навчання і тренування мовленнєвого спілкування із зворотним зв'язком, яке супроводжується зоровими образами, пов'язаними з мікросередовищем мови, що вивчається. При цьому необхідно впровадження й використання нових перспективних засобів подання й передавання знань – електронних підручників, довідників, посібників, Інтернет-ресурсів, дистанційних форм навчання, педагогічно орієнтованих предметних інструментальних середовищ. Іншими словами, для ефективного формування інформаційної компетентності майбутніх вчителів необхідно створення єдиного інформаційно-освітнього середовища педагогічного навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гаманюк О.А., Росік Т.І. Окремі аспекти розвитку педагогічної компетентності майбутніх вчителів // Гуманізація навчально-виховного процесу – Науково-методичний збірник (Випуск ХІХ), Слов'янськ, 2003, 361с.
2. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти // Освіта України, 2001, №6.
3. Смолянинова О. Г. Формирование информационной и коммуникативной компетентности будущего учителя на основе мультимедийных технологий // Информатика и образование, 2002, №9, с.116-119.
4. Хутинаева С.З. О принципах реализации инновационных технологий в системе современного высшего

профессионального образования // Инновации в образовании. 2003, №4, с.38-42.

5. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования – Сборник научных трудов / Под ред. Хуторского. Ученик в обновляющейся школе – М.: ИОСО РАО, 2002. – 488 с.
6. <http://elib.vstu.ru>
7. <http://ito.edu.ru>